

Områdets äldsta planterade träd är en snart hundra år gammal berghemlock. Barren doftar morot eller dill, tycker Lars Dahlberg på Arboretum Norr.

Botanisk trädgård? Nej, snarare en botanisk skog! I Baggböle utanför Umeå ligger ett av världens mest nordliga arboretum, där träd och buskar från Sibirien, Nordamerika och Japan växer bredvid europeiska. Följ med på en rundtur och inspireras till att plantera spännande, utländska sorter som trivs i norr.

TEXT KARIN EHRENBORG FOTO KARIN WILDHEIM

*”Våga testa
nya sorter”*

Vackert beläget i den branta sydslutningen från Baggböle herrgård och ner mot Baggbölforsen utanför Umeå ligger Arboretum Norr. Några av målsättningarna med arboretet är att hitta nya arter och hårdigt plantmaterial av träd och buskar för norra delarna av landet. Men också att själva samla in frö och dra upp plantor som sedan får tillbringa sina första år i den egna plantskolan innan de planteras ut i arboretet.

- Vi samarbetar även med andra som Arboretum Mustila i Elimäki, Finlands äldsta och största arboretum. De har skänkt mycket växtmaterial till oss, säger Lars Dahlberg, biträdande föreståndare vid Stiftelsen Arboretum Norr.

Området har mycket att erbjuda. Det innehåller över 3 000 individer uppdelat på nästan 500 sorters träd, buskar och klättrväxter från norra halvklotets alla hörn. Vandringen börjar i den sibiriska delen, högst upp i den branta sydslutningen ner mot Baggböleälven. Sedan fortsätter den till östra och västra Nordamerika med en avstickare genom den europeiska delen. Slutdestinationen är Östasien, med en vacker omväg via den japanska trädgården.

Arboretets Sibirien-avdelning ligger i en vildvuxen och kuperad del som påminner om landskapet på Kamtjatkahalvön i nordöstra Sibirien, en av de sista stora vildmarkerna i världen. I Baggböle gränsar området mot bördig åkermark och som skiljelinje mot åkern står en lång rad pelformade exemplar av **orienthagtorn**. Träden får vita blommor på våren som sedan följs av ätliga, men inte så goda, frukter. Bladverket får en fantastisk höstfärg. Under Peter den Stores tid kantades gatorna i Sankt Petersburg med alléer av just orienthagtorn.

Tar man istället vägen in i den sibiriska delen från Baggböle herrgård står en stor **lagerpoppel** vid entrén, en art som har betytt mycket för Umeå. 1883, i samband med att trädgårdsföreningen i Umeå startade, planterades 200 lagerpopplar längs Östra esplanaden, och även **björkar** användes flitigt som alléträd. Fem år senare

1. Storbladig katsura är ett träd som bara växer naturligt på den japanska huvudön Honshu. I Sverige blir den ett flerstamigt träd på max tio meter.
2. Fallna träd får ligga kvar på marken. Här trivs många organismer och såväl svampar som insekter och fåglar hittar mat här.
3. Amurbenvedens frökaplar mognar under sensommaren och liknar jokerhattar.
4. Rödbladdig hassel 'Rote Zellernuss' blir en vacker buske som ger stora, välsmakande nötter på hösten.

BESÖK ETT UNIKT ARBORETUM

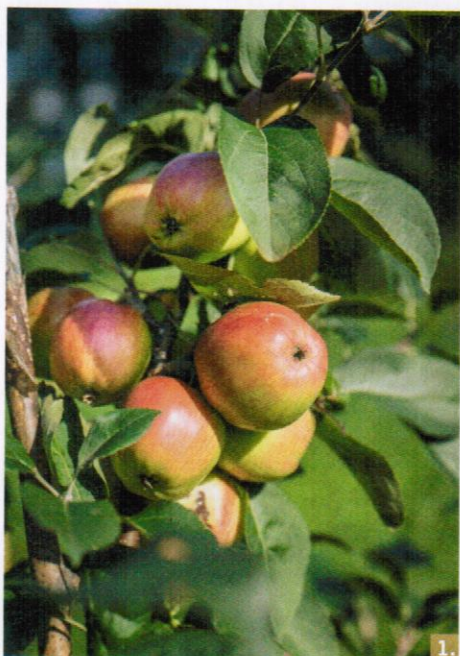
Vad: Arboretum Norr är ett slags botanisk trädgård som fokuserar på att odla och bevara olika sorters träd, buskar och klättrväxter från norra halvklotet. Arboretet är ett av de nordligaste i sitt slag i världen och breder ut sig över 16 hektar (160 000 kvm).

Var: I byn Baggböle en dryg mil väster om Umeå. Hit tar du dig antingen genom att köra bil och parkera ovanför Baggböle herrgård, eller genom att promenera eller cykla hit via den cykelväg som löper tvärs genom arboretet.

Tillgänglighet: Branta slänter gör det dessvärre svårt eller näst intill omöjligt att ta sig

fram i arboretet med barnvagn, rullator eller rullstol. En knapp kilometerlång funktionsanpassad led går dock mellan Baggböle Herrgård och Europadelen av arboretet.

Bakgrund: Idén om att skapa världens nordligaste arboretum föddes i mitten av 1970-talet. Tio år senare bildades Stiftelsen Arboretum Norr som är ett samarbete mellan Umeå kommun, Sveriges lantbruksuniversitet och Umeå universitet. Idag ansvarar stiftelsen för tre olika arboreta i norra Sverige varav arboretet i Baggböle är det största.
arboretum-norr.se

→ re eldhärjades staden svårt, men raderna av popplar och björkar hjälpte till att dämpa eldens framfart genom att glöden fångades upp av de stora trädkronorna. Därför fortsatte man att plantera dessa arter och Umeå började kallas för Björkarnas stad. Av de gamla lagerpopplarna återstår endast ett fåtal, men de är några av Umeås allra största träd och mäter idag uppemot 30 meter. För tio år sedan återplanterades hela esplanaden med nya lagerpopplar.

I den sibiriska delen finns en annan raritet: **Kamtjatkagran**, ett av världens mest sällsynta barrträd. De växer naturligt i sydöstra delen av Kamtjatka. Här finner man också **sibirisk lärk** som är mycket hårdig och som slår ut tidigare på våren än till exempel **europaisk lärk**. Därför drabbas den ofta av frostsador om den odlas i södra Sverige, och passar bäst från zon 4 och uppåt. Lärken har en vacker årstidsväxling, med vackra, limegröna barr under tidig sommar som blir guldgula på

hösten innan de faller av och lämnar grenarna med kottar under vintern. **Pichtagran**, **kamtjatkabjörk** och **sibirisk björkal** är andra arter som växer här. Eftersom många av våra inhemska arter även växer i Sibirien har stora, vilda exemplar av till exempel **gran**, **tall**, **björk**, **asp** och **gråal** fått stå kvar.

- När man kliver in i "Sibirien" ska det se autentiskt ut, säger Lars. Vi arbetar även med att öka den biologiska mångfalden genom att lämna kvar död ved, både stående och liggande i området.

Lars berättar om de stora exemplaren av **amerikansk alm** som ger en tät skugga i området. Förklaringen till mörkret är ganska enkel.

- Den amerikanska almen har otroligt många blad på ett och samma träd. Ett **äppelträd** har mellan 50 000 och 100 000 blad, en **björk** cirka 200 000, en fullvuxen **ek** 700 000 och en **amerikansk alm** 1 000 000. Svindlande tanke, säger Lars.

I Nordamerika-delen finns sex olika

1. I arboretets frukt- och bärödling finns härdiga äppelsorter från Sverige, Finland, Kanada och Ryssland samt någon enstaka från Norge och Estland. 2. Att lämna högstubbar vid avverkning gynnar den biologiska mångfalden eftersom det finns andra arter i dem än i låga stubbar. Allt eftersom barken lossnar och stubben multnar följer också olika arter på varandra. 3. Sibirisk lärk växer naturligt i bland annat områden med permafrost i Sibirien. Det ger en extrem långsam tillväxt med täta årsringar, vilket gjort sorten populär att använda som virke.

7 FINA SORTER

FÖR ETT TUFFT KLIMAT

→ Det finns många odlingsvärda växter som är härdiga i norr – här är några av dem:

TRÄD:

Storbladig katsura *Cercidiphyllum magnificum* får fantastiska höstfärger. Bladen färgas ljus röda, violetta och gula, och de nerfallna bladen doftar av bränt socker. Zon 5.

Näverhägg *Prunus maackii* är ett snabbväxande träd med kopparfärgad bark som flagnar och skapar fina skiftningar. Zon 6–7.

Korgvide *Salix viminalis* är ett vackert träd med sirligt bladverk som får en fantastisk höstfärg. Zon 7–8.

KLÄTTERVÄXTER:

Minikiwi *Actinidia* (Minikiwi-gruppen) är tålig men planteras gärna skyddat och soligt mot en södervägg. Minikiwin behöver både hand och honplantor för att ge frukt. Sorterna 'Tina' och 'Tage' anses vara bland de härdigaste. Zon 5.

Kameleontbuske *Actinidia kolomikta* får vackert melerade blad i rosa, vitt och grönt. Kan användas som pollinatör till minikiwi. Zon 5–6.

Vingfröranka *Tripterygium regelii* passar perfekt till pergola, armeringsnät eller vajer. Får vita, väldoftande blomklasar i juni. Efter blomning utvecklas vackert trekantiga frön. De ljus bruna, kantiga årsskotten lyser vackert på vintern. Zon 5–6.

Klätterhortensia *Hydrangea anomala* ssp. *petiolaris* kan vara seg i starten, men sedan klättrar den själv med hjälp av sugrötter. Blommar med stora, vita blomklasar i juni-juli. Klätterhortensian klarar både sol och skugga men blommar som mest i soliga lägen. Zon 5.

Välkommen ner i trädens
rikel Arboretet ligger i en
mycket brant slänt, så i
vissa delar finns trappor och
spångar för att förenkla
framkomligheten.

1.

2.

3.

4.

Den vackra näverhäggen är en robust ersättare till kopparlön, som ofta odlas i landets södra delar.

arter av alm, den mest utbredda är amerikansk alm. Den trivs i fuktiga dalgångar och i lundar, men klarar sig också som odlad på torrare marker. Arten påminner om vår inhemska **vresalm** och blir över 30 meter högt i sin naturliga miljö.

Här växer också flera sorters granar, bland andra **vitgran** och **sitkagran** som på Kenaihalvön i Alaska växer tillsammans och där bildar en naturlig hybrid. Både sitkagran och hybriderna är vindtåliga och motståndskraftiga mot salt, något som är en ovanlig egenskap hos gran. Här växer också **coloradogran**, som har blåaktiga barr och tar cirka 40 år på sig att sätta kottar.

Nere vid strandpromenaden mot älven växer 50-talet **silverlönnar**. Arten kom från Nordamerika till England under tidigt 1700-tal och har sedan dess varit ett populärt träd i stora delar av Europa. Silverlönns anses inte vara hårdig så här långt norrut, men i arboretet har den vuxit sedan mitten av 1980-talet. Träden är vackra och bladen, som är mörkröda när de slår ut, ändrar sedan färg till ljusgrönt med silvervit undersida. De glittrar fantastiskt när vinden tar tag i lövverket.

Europa är det område som ligger längst bort i arboretet och som har minst antal inslag av exotiska växter. Här växer **klibbal**, en och vår inhemska gran. Men det finns även träd som inte är så vanliga i norra Sverige, till exempel **hästkastanj**, som anses hårdig till zon 3, och **ask**.

- I de andra delarna av arboretet rensar vi bort sådant som inte hör dit för att områdena ska se så autentiska ut som möjligt. Men här i Europa får alla träd vara kvar. Ganska skönt faktiskt, säger Lars.

NÄR LINNÉ KILLGISSADE

→ **Silverlönnen** *Acer saccharinum* har fått sitt namn av Linné som trodde att den var den viktigaste arten för utvinning av lönn-sirap. Därav namnet *saccharinum* som betyder ungefär sockrig. Men den art som faktiskt står för den största delen av lönnsirapsproduktionen är **sockerlön** *Acer saccharum*.

Det är mycket arbete med skötseln och personalstyrkan är liten.

- Vi får en del hjälp av sommarjobbare varje år. Och så har vi en arbetsdag på våren och en på hösten då vi bjuder in volontärer, berättar Lars.

Ett träd som bland annat växer i den östasiatiska delen av arboretet är **näverhagg** (se bilden på vänster sida). Den växer naturligt i nordöstra Kina, Korea och sydöstra Sibirien, och är ett träd med otroligt vacker bark. Den är fin ersättare till **kopparlön**, som ofta odlas i södra delarna av landet. Näverhagg är betydligt robustare och verkar också vara hårdig i stora delar av landet, åtminstone upp till zon 7 i Tornedalen. I Arboretum Norr finns

ett 50-tal näverhägg. Bara tio av dem planterades 1986, resten är självsådda. Näverhagg är alltså en av endast få arter som självsår sig i arboretet.

- När jag guidar studenter som börjar se trötta ut för att jag pratar så mycket, och vi till slut kommer fram till päronsdalen i vår Östasiendel, brukar jag bjuda på ett manchuriskt päron, då piggnar de till, säger Lars och ler.

De **manchuriska päronträden** planterades i mitten av 1980-talet och är väldigt vackra när de blommar i maj. Frukterna, som mognar framåt hösten, är fullt ätliga - men rejält beska. Lars avslutar med att nämna **manchurisk valnöt** med sina stora, palmlika blad och **japansk vingnöt** med vackra hängen och fin, gul höstfärg; några arter som han gärna skulle vilja se mer av i norrländska trädgårdar.

- Jag hoppas att vi kan inspirera människor till att våga testa nya sorter i sina trädgårdar. Det finns fler växter än vad man kan tro som är härdiga här uppe. Det är vi ett levande bevis på, säger Lars. ●

1. Silverpil är ett vackert kontrastträd till bland annat barrväxter, med sina eleganta, dubbelsidigt silvriga blad. 2. Barken på kamtjatkabjörken är mycket speciell. Som ung är den ljusbrun för att senare övergå till vackert rosavitt. 3. Näverhäggen har självsått sig friskt i arboretet. Både klimat och dagslängd påverkar utseendet. Trädet har visat sig trivas bra i norra Sverige, där den både har finare färg på barken och rikligare blomning än längre söderut. 4. Kaskadlärk förekommer naturligt i västra Nordamerika.